

"Sökarna" spårar

Sökarna letar historiska fynd och nya medlemmar.

Det är allas rätt att ha en egen historia. Därför har samebyarna i Jämtlands län arbetat aktivt med dokumentation av sina marker under de senaste åren. Arbetet har dels gjorts ideellt, dels bedrivits som EU-projekt. Nu fortsätter det i den nybildade föreningen Sökarna/Ohtsedäjähjs regi.

Några samebyar insåg redan i mitten av 1990-talet att det var nödvändigt att ha kunskap om sin historia och att känna till var de gamla vistplatserna ligger.

Idag är det många intressen som strider om renskötselandskapet, förutom att betesmarkerna krymper, hotar ständigt nya exploateringar. Skogsbruk, turism, vindkraftverk och master för mobiltelefoner är några av hoten. Ett annat hot, kanske mera dramatiskt, är det nyvaknade intresset för gruvbrytning i fjällen. Både nationella och internationella företag är intresserade och priserna på världsmarknaden är skyhöga. Och eftersom fjällen vanligen uppfattas som vildmark, tas liten eller ingen hänsyn till att landskapet är fullt av männis-

kors spår allt sedan tidig stenålder och fram till idag. Speciellt spår efter samer och protosamer.

Samiska kulturlämningar liksom alla andra fornlämningar skyddas genom kulturminneslagen. Lagskyddet innebär att alla ingrepp i en fornlämning är tillståndspliktiga hos länsstyrelsen. Men för att kunna skyddas vid exploateringar måste kulturlämningarna vara kända och helst inprickade på en karta. Och det är just det som är problemet. Än så länge är endast en bråkdel av alla samiska kulturlämningar registrerade.

sin historia

Varför är det så? Anledningarna är flera. Den viktigaste orsaken är att det sydsamiska kulturlandskapet till stora delar är oinventerat – samiska miljöer har mycket sällan prioriterats av myndigheterna vid de stora fornlämningsinventeringarna. En annan orsak är att samiska kulturlämningar, framför allt de äldre, ofta är mycket diskreta och kan vara svåra att upptäcka. Dessutom ingick det i äldre samiskt tänkesätt att inte prata så mycket om det gamla. Kåtor och annat, som man inte längre hade någon användning för, skulle få återgå till Moder Jord, varifrån de kom. Tyst och stilla, inte göra något väsen av sig.

RÄTT TILL EGEN HISTORIA

Det är inte bara exploateringshot som har väckt samebyarnas intresse för dokumentation. Rätten att ha en egen historia, en historia som man själv skriver är en annan, minst lika stark, drivkraft. Idag är det viktigt att synliggöra den egna historien, och det gamla förhållningssättet – att så osynligt som möjligt lämna tillbaka till naturen – håller på att överges. Delvis är det en generationsfråga. En del äldre personer känner motstånd mot att de gamla platserna letas fram och registreras. Men för allt fler blir det viktigt att synas – om vi inte syns finns vi inte.

Resultaten från samebyprojektet har gett oss en helt ny bild av det sydsamiska kulturlandskapet. Det är dels den stora mängden registrerade lämningar och dels den höga åldern på kåtatomter och renvallar – till exempel visar dateringar från Njaarke sameby att tamrenskötsel var etablerad i samebyn redan på 1000-talet e Kr – som gör att vi kan skriva om historien. Spåren i marken visar med all önskvärd tydlighet att de som hävdade den så kallade framryckningsteorin, alltså att sydsamerna kom invandrande norrifrån till Jämtland/Härjedalen

och motsvarande område i Norge först på 1600- eller till och med 1700-talet, har ägnat sig åt historieförvanskning.

Den nya kunskapen inspirerade övriga samebyar i Jämtlands län att börja leta fram sin historia: om det finns så gamla kåtapatser i Njaarke och Ruvhten Sijte så måste det finnas hos oss också. Så föddes projekt "Att spåra sin historia", ett EU-finansierat projekt med Gaaltije, sydsamiskt kulturcentrum i Östersund som projektägare. Projektet pågick under två år och ungefär tvåtusen kulturlämningar registrerades. Engagemanget hos samebyarna var stort och både unga och gamla deltog i arbetet. Lika viktigt som att de gamla berättar är det, att barnen lyssnar och för kunskapen vidare. Muntlig kunskapsöverföring är det traditionella sättet att förmedla det som är viktigt.

Men EU-projekt är tidsbestämda och har alltid ett slut. Så även projekt "Att spåra sin historia". Det kändes inte alls bra. Arbetet hade just börjat och för att inventera en sameby behövs betydligt längre tid än två år. De första åren går åt till att försöka förstå det historiska landskapet och sedan är det stora arealer som ska inventeras. Viktiga platser både på fjället och i skogen ska letas igenom.

VIKTIGT ARBETE

Projekttagarna ville inte sluta dokumentera bara för att EU-projektet måste avslutas. Arbetet är så viktigt att det helt enkelt måste fortsätta. Vid ett möte på Gaaltije i Östersund i juni 2007 bildades därför föreningen Sökarna/Ohtsedäjäh, en förening med syfte att "verka för dokumentation och registrering av samiska kulturspår samt att sprida kunskapen om dem".

Förutom att fortsätta inventera och dokumentera kulturlämningar administrerar föreningen en databas där kulturlämningarna registreras. Just nu håller vi på att bygga upp ett

webbaserat fotoarkiv där alla som vill kan lägga in sina bilder.

Föreningen arrangerar utflykter till intressanta arkeologiska platser och bjuder in till föreläsningar och bildvisningar. I augusti 2007 hade vi vår första helgutflykt. Vi tittade på hällristningar och hällmålningar och besökte dagen efter en tusenårig visteplats vid Sösjön i Njaarke sameby. Utflykten blev väldigt lyckad och gav mersmak. Det finns en stor nyfikenhet på vilka lämningar de andra samebyarna har registrerat, att se vad som är lika och vad som skiljer sig åt, så det kommer att bli många utflykter inom samebyarna. En förhoppning är att så småningom göra utflykter även till andra delar av Sápmi. När vi får lite mer rutin vill vi också ordna seminarier där vi till exempel diskuterar det samiska kulturlandskapet, hur det ska förvaltas och av vem. Skriva debattartiklar vill vi också göra. Det är viktigt att synas.

Den sociala gemenskapen är inte minst viktig. Att träffa andra med samma intresse, att titta på bilder tillsammans, att diskutera och lära av varandra inspirerar till fortsatt arbete. Eftersom vi hela tiden hittar "nya" lämningar när vi inventerar blir arbetet aldrig tråkigt. Ibland kan vi inte tolka det vi hittar, vi förstår inte alls vad det är. Tankeverksamhet och fantasi stimuleras ständigt. Sökarnas/Ohtsedäjähs ledstjärna är att vara en glad förening. Vi ska ha roligt tillsammans och våra möten ska vara positiva och kreativa.

Minst fyra gånger per år skickar vi ut nyhetsbrev med information om vad som händer. Man kan välja om man vill vara aktiv medlem eller passiv, det vill säga stödja föreningen syfte utan att själv delta i aktiviteter. Välkommen till Sökarna/Ohtsedäjäh!

Ewa Ljungdahl

Läs mer: www.oloft.com/sokarna.htm